

UDK 316.42.063.3:17
316.42.063.3:17](497.5)

Izvorni znanstveni rad.
Primljeno: 18. 03. 2011.
Prihvaćeno: 30. 05. 2011.

VREDNOTE SVJETSKOG ETHOSA U HRVATSKOJ

Ivan Cifrić

Odsjek za sociologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
e-mail: icifric@ffzg.hr

Sažetak

Svjetski ethos je novi izazov potkraj 20. i početkom 21. stoljeća, koji kao „projekt”, nastoji oblikovati pretpostavku za „ethos čovječanstva”. Polazi od univerzalnosti „zlatnog pravila” i potrebi afirmacije temeljnih vrednota svjetskih religija i njihove uloge da dijalogom pridonese svjetskom miru i stvaranju pravednijeg svjetskog poretka.

Provedeno je empirijsko istraživanje (2010; N=1008) na probabilističkom uzorku punoljetnih stanovnika Hrvatske na dva instrumenta: o novom svjetskom poretku i instrumentu o poštivanju vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj. U statističkoj obradi primijenjene su metode deskriptivne statistike (postoci, Pearsonove korelacije) i multivarijatne statistike (faktorska analiza pod komponentnim modelom uz GK kriterij za zaustavljanje ekstrakcije faktora i analiza varijance).

U prvom poglavlju rada iznose se rezultati istraživanja o prihvaćanja teza o novom svjetskom poretku, svjetskom i religijskom miru, dijalogu i etičkom konsenzusu, a u drugom percepcija poštivanja vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj: čovječnost, uzajamnost, poštivanje života, solidarnost, pravednost, tolerancija, istinoljubivost, ravnopravnost, te partnerstvo muškarca i žene. U zaključnom dijelu autor sumira rezultate statističke analize i zaključuje da postoji visoka prihvaćenost teza o pravednijem svjetskom poretku (više od 80% ispitanika). Istodobno svega petina ispitanika (u prosjeku) smatra da se u Hrvatskoj poštuju istraživane vrednote kao ljudske vrednote. Poštivanje navedenih vrednota u Hrvatskoj indicira prihvaćanje vrednota svjetskog ethosa, pa autor zaključuje da je u hrvatskom društvu svjetski ethos nedovoljno prisutan.

Ključne riječi: *dijalog, svjetski poredak, religija, svjetski ethos, svjetski mir, vrednote*

I. UVODNO

1. Kontekstualni izazovi svjetskom ethosu

Svjetski ethos je poticajna tema na prijelazu u treće tisućljeće i to ne samo za teorijska razmatranja o sustavima vrednota i zajedničkim čovjekovim vrednotama u različitim religijama i kulturama, nego i za sociološka empirijska istraživanja u konkretnim društvima.¹

¹ Rad je napisan u okviru projekta „Modernizacija i identitet hrvatskog društva - sociokulturne integracije i razvoj”.

Svjetski ethos je izazvao plodne rasprave u etičkom i teološkom diskursu i doživio brojne kritike. Članak se ne bavi etičkim i moralnim pitanjima koja on potiče, nego pitanjem postojanja proklamiranih vrednota u empiriji.

Mogu se navesti različiti suvremeni izazovi svjetskom ethosu – od religijskih do sekularnih. Primjerice, od procesa globalizacije, suvremenog religijskog diskursa, sve do konkretnih sustava vrednota, primjerice, u hrvatskom društvu itd. Ideja svjetskog ethosa nije nastala u zrakopraznom prostoru nego u sociokulturnom, odnosno povijesnom kontekstu modernog društva i perspektiva čovječanstva.

Nesporno je da se proces globalizacije manifestira na ekonomskom, političkom i kulturnom polju, pa donosi pozitivne ali i negativne posljedice. Globalizacija nije neposredni povod, nego kontekst nastanka svjetskog ethosa u uvjetima u kojima se drugi mehanizmi rješavanja svjetskih problema čovječanstva pokazuju kao neučinkoviti i nedostatni. To su, ponajprije, ekonomski, tehnološki i politički.

Od pozitivnih učinaka globalizacije najčešće se navodi njezina „otvorenost” – uključivanje i sudjelovanje različitih aktera (poduzetnici, države, itd.) u svjetskim razvojnim procesima (tehnologije, kulturna dobra, komunikacije općenito, itd.). Ona odražava „kompresiju svijeta” ali i „intenziviranje svijesti” o svijetu kao cjelini (Robertson, 1992). Ona je „intenzifikacija socijalnih odnosa širom svijeta” (Giddens, 1990:64), „sve veća međuovisnost različitih naroda, regija i zemalja svijeta, koja nastaje jer jednovrsni društveni i ekonomski odnosi počinju obuhvaćati cijeli svijet” (Giddens, 2007:687). A od negativnih se navode zatiranje raznolikosti lokalnih (nacionalnih) kultura - homogeniziranje kulture i kulturni imperijalizam (Hamm/Smandych, 2005). Međutim, kulturni imperijalizam je pretpostavka oblikovanja „novog svjetskog imperija” (Cifrić, 2008) kao novog „svjetskog poretka”. U istraživanju (2004) rezultati studentske percepcije svjetskog poretka pokazuju sljedeće: poredak je „dobar” (1,8%), potreban je „novi poredak” (36%), poredak treba učiniti „pravednijim” (54,7%). Religiozni ispitanici (62,6%) zalažu se za popravljavanje poretka, a nereligiozni (57,1%) i ateisti (44,4%) za stvaranje novog poretka.²

Proturječnost globalizacije izražena je u pojmu „glokalizacija”, pa otuda s jedne strane pohvale, a s druge kritika globalizacije. Globalno, kao koncept izrastao iz prakse najrazvijenijih zemalja, ne odražava svijet u cjelini, nego je „projekt” jednog dijela svijeta (kulture) u smislu „globaliziranog lokalnog” (Shiva, 1993:10).

Može li se upravljati s globalizacijom i s kojim sredstvima, odnosno mehanizmima rješavati njezine negativne posljedice, jedno je od najspornijih pitanja, jer zadire u problem svjetskog poretka. Rasprave i argumentacija o tome pokazuju da je današnji svjetski

² Religiozni ispitanici smatraju da je današnji svjetski poredak „dobar” (1,3%), da ga treba učiniti pravednijim (62,6%), da je potreban „novi” svjetski poredak. „Lijevo” orijentirani ispitanici smatraju da je današnji svjetski poredak „dobar” (4,3%), treba ga učiniti „pravednijim” (21,6%), i da je potreban „novi” svjetski poredak (62,2%); (Cifrić/Nikodem, 2004:106). Rezultati su izloženi na znanstvenom skupu „Filozofija, znanost i religija” pod naslovom „Svjetski ethos i međureligijski dijalog” (Cres, 25.-27. IX. 2006.).

poredak u krizi, jer teško ili uopće ne može riješiti nastale globalne socijalne i ekološke posljedice modernizacijskih tijekova neoliberalizma. Pod svjetskim poretom podrazumijevamo sustav različitih režima koje nameću najrazvijenije zemlje radi vlastitog razvoja. Režimi su formalizirana pravila ponašanja (koja odgovaraju razvijenima) u različitim oblastima: financijski sustav (WB i IMF), trgovinski sustav (WTO), zdravstveni sustav, sustav zaštite okoliša, itd.. Njih su prinuđene prihvatiti i nerazvijene zemlje iz dva razloga: razloga *nametanja* - jer nemaju drugog, alternativnog izlaza u razvojnim perspektivama osim onoga koji im se nameće i uvjetuje njihov opstanak, ali i razloga *razvojnih aspiracija* - jer i same žele biti razvijenije i koliko-toliko slijediti logiku razvoja.

Kriza nije jednoznačna ni kratkoročna, nego se odražava kao „lanac kriza” koji stvara stanje permanentne krize kao novog „društvenog prirodnog odnosa” (Görg, 1999) i stvara nestabilnost – ugrožava svjetski mir. Osim ekonomske krize koju danas ponajviše uvjetuje globalna financijska kriza što ju proizvode otuđene, osamostaljene i nekontrolirane financijske institucije (banke, novčarska institucije, špekulantski fondovi (strvinarski fondovi) – *hedge* fondovi po njihovu tvorcu Paulu Singeru (Marx, R., 2009:116), itd.), nastaju nove regionalne ratne napetosti i različiti oblici terorizma koji se planetarno širi (Bilandžić, 2010).

U kontekstu teorijskih i empirijskih istraživanja religioznosti i mjesta religije kao sustava u modernom društvu, poznate su različite teorijske konstrukcije empirijske stvarnosti religioznosti, pa je logično je problematizirati sustave religijskih i svjetovnih vrednota u smislu traganja za strukturom zajedničkih vrednota prihvatljivih ljudima.

Religija postaje nevidljiva” (Luckmann, 1967) a crkva „elektronička”. Utvrđene su neke tendencije kao što je „privatiziranje” i „individualiziranje” (Berger, 1967), te „dualiziranje” religije (Campiche, 2004) i nastanak i razvoj novih religijskih pokreta. Sve one utječu na percepciju religijskog sustava vrednota i utječu na stvaranje klime „etičkog relativizma” koja izaziva i „moralni nihilizam”. Pojedinac sebi stvara svoj religijski svijet i religijsku kulturu svakodnevice. Pri tome razlikujemo postojanje univerzalnih religijskih vrednota (prihvatljivih svakom čovjeku bez obzira na religijsku pripadnost) od zapovijedanih crkvenih normi i standarda u ponašanju vjernika. Tako mnogi prihvaćaju religijske vrednote i učenje (religiju), ali manje prakticiraju neke crkvene propise/zapovijedi.

I u sekularnom smislu također se mijenja sustav vrednota. Inglehart razlikuje „materijalističke i „postmaterijalističke” vrednote (Inglehart, 1977; 1979:297) u desetogodišnjim promjenama (Inglehart, 1989). Krajem 80-tih vidljiv je sudar dvaju vrijednosnih poredaka (a time i socijalnih modela) kao komponenata u europskoj modernoj tradiciji (Hillmann, 1981:66). U razvijenim modernim društvima (zbog stabilnosti slojna strukture) promjene sustava vrednota znatno su sporije od promjena sustava vrednota u tranzicijskim zemljama, a među njima i u Hrvatskoj. Hrvatsko društvo transformiralo je svoj sustav vrednota – od „egalitarno-kolektivističkog” sa „sindromom egalitarizma” (Županov) prema „individualno-liberalističkom” modelu. odnosno dimenziji sustava društvenih vrednota. Tijekom promjene sustava vrednota nastupila je „kriza vrednota” koja se očituje kao fenomen *anomije* društva, pa bez empirijskih istraživanja ne možemo

sa sigurnošću tvrditi postoji li danas stabilan sustav vrednota u hrvatskom društvu, ili pak konglomerat karakterističan za vrijeme tranzicije i (posttranzicije). Neki aspekti religijske prakse empirijski su istraživani (Marinović Jerolimov, 2000). Prihvaćanju naučavanja Crkve³ skloniji su stariji, žene, manje obrazovani te stanovnici ruralnih područja (Cifrić/Nikodem, 2004:136). Ali ono što možemo sa sigurnošću pretpostaviti jeste da u moralnoj praksi hrvatskog društva načelno postoje dva prepoznatljiva sustava vrednota: religijski i sekularni. Prvi je utemeljen na stabilnom sustavu vrednota, uglavnom Rimokatoličke crkve koji se odnosi na duhovnu a drugi na sustavu neoliberalne ekonomije koji se odnosi na materijalnu sferu. Nemoralnost (pojedince) u modernom društvu (pa i Hrvatskoj) nema učinkovitog sankcioniranja jer je radikalno reducirana socijalna kontrola, poznata u predmodernim društvima. Moderno društvo nastoji nemoralne i kriminogene radnje prevenirati i kompenzirati pravnim propisima. U tom kontekstu i u našem društvu postoji „šarolikost“, vrednota pa nastaje ponašanje nazvano „moralno samoposluživanje“. Za odgovor o socijalnoj učinkovitosti vrednota svjetskog ethosa potreban je i empirijski uvid.

2. Istraživanja svjetskog ethosa u Hrvatskoj

O problematici svjetskog ethosa u Hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj literaturi malo je pisano. Spomenimo nekoliko domaćih radova o toj temi: članak Predraga Režana, Projekt svjetski ethos, *Filozofska istraživanja*, 28(2):379-396, studija Stjepana Radića, Neki od problemskih aspekata 'Projekta svjetski ethos' I. i II. *Filozofska istraživanja* 29(4):734-744, 2009. i *Filozofska istraživanja* 30(1-2):269-282, 2010., te autorove priloge: Globalizacija i svjetski etos, *Filozofska istraživanja* 24(2):355-368, 2004, Traganje za svjetskim ekološkim etosom, *Socijalna ekologija*, 6(1-2):53-70, 1997: Pluralni ekološki etos, *Sociologija sela*, 34(3-4):137-153, 1996.), te u knjizi *Moderno društvo i svjetski etos*, Zagreb 2000. Još je manje empirijski istraživano pitanje svjetskog ethosa.

Istraživanje (siječanj/ožujak, 2004; N=333) provedeno je skupnim anketiranjem na prigodnom studentskom uzorku prve i četvrte (pete) godine studija (Filozofski fakultet, Hrvatski studiji, Fakultetu strojarstva i brodogradnje i Katoličko-bogoslovnom fakultetu na Sveučilištu u Zagrebu) sa 26 pitanja, odnosno 157 varijabli. Može se shvatiti i kao pilot istraživanje, čiji je cilj bio provjeriti mišljenja studentske populacije o nekim pitanjima svjetskog ethosa, odnosno uloge religije u svjetskom poretku, miru među religijama, međureligijskom dijalogu i ostvarivanju nekih vrednota svjetskog ethosa u najvećim vjerskim zajednicama u Hrvatskoj (rimokatoličkoj, pravoslavnoj i islamskoj). Veoma visok postotak ispitanika smatra da su „važna“ pitanja mira među narodima (93,1%), mira među religijama (88,8%), međureligijskog dijaloga (80,1%) i uspostava „etičkih standarda“ (75,3%); (Cifrić/Nikodem, 2004:143-146).

3 Istraživanje (2004) pokazalo je sljedeće: „u potpunosti prihvaćam sve što naučava moja Crkva“ (42,8%), „prihvaćam nauk Crkve, iako se s ponekim dijelovima učenja na slažem“ (29,9%), „prihvaćam crkveni nauk, ali se s dosta toga ne slažem“ (10,8%), „prihvaćam samo temeljna načela vjere“ (7,1%), „muči me sumnja u neke od temeljnih postavki“.

Istraživanje (čije rezultate ovdje iznosimo) provedeno je u studenom/prosinu 2010) na reprezentativnom uzorku stanovništva Hrvatske (N=1008). Osim razlike u uzorcima, istraživanja se konceptijski razlikuju. Istraživanja o svjetskom ethosu na razini Hrvatske, smještena su u kontekst sociokulturnog identiteta. U ovom istraživanju, nažalost iz financijskog ograničenja projekta, reduciran je broj varijabli pa nisu obuhvaćena neka pitanja iz ranijeg (2004) upitnika o odnosima među vjerskim zajednicama i ostvarivanju vrednota svjetskog ethosa u njima (katolička, pravoslavna, islamska).

U svijetu ne postoje empirijska sociološka istraživanja svjetskog ethosa koja bi mogla biti dobar uzor ili poticajna za naša istraživanja. Zato smo istraživanje koncipirali kao percepciju nekih elemenata samoga koncepta svjetskog mira (aplikacija nekih osnovnih Küngovih teza) i osnovnih vrednota navedenih u *Deklaraciji o svjetskom ethosu*.

3. Teorijsko-konceptualna osnova istraživanja

Različite ideje se nominiraju kao nezaobilazne u 21. stoljeću pa se govori o njegovim obilježjima (primjerice, „stoljeće okoliša”) a među njima i ideja svjetskog ethosa, koja se dotiče pitanja svjetskog poretka, svjetskog mira, religijskog i sekularnog dijaloga, sustava vrednota te perspektiva čovječanstva. To ne znači da će ovo stoljeće biti stoljeće mira ili moralnosti. Mogli bismo reći baš suprotno.

Socijalni kontekst nastanka svjetskog ethosa su činjenice: ugroženost svjetskog mira i ugroženost prirode i okoliša ali i postojanje skupine zajedničkih vrednota ljudima, odnosno u religijama koje se odnose na „zlatno pravilo” kao *neuvjetovanu* etičku normu. Bez obzira na različite religije, filozofske tradicije, čovjek kao vrsta u povijesti čovječanstva dijeli s njima nešto zajedničko što je vrijedno afirmirati. To ne odbacuje tezu da su se ljudi različitih religija i u ime svojih religija međusobno distancirali, zatvarali u svoj svijet, sukobljavali i ratovali. I danas su religije zatvorene u svoje konzistentne svjetove. Neki autori pronalaze izvore sukoba u temeljnim religijskim tekstovima (Drewermann, 1982). Za takve sukobe i učinjene nepravde i zla Papa se mnogo puta ispričao pred svijetom (Accattoli, 2000). Religije svijeta moraju utjecati na budućnost čovječanstva u smislu prinosa smanjivanju konflikata i ratova.

U konceptijskom smislu, istraživanje (2010) o pitanju svjetskog ethosa obuhvatilo je dvije teme. Obje teme neposredno se odnose na misao glavnog protagonista svjetskog ethosa, istaknutog teologa Hansa Künga: na njegov osnovni koncept svjetskog ethosa kao „projekta” (Küng, 1992) i na *Deklaraciju o svjetskom ethosu* Drugog parlamenta religija (Küng/Kuschel, 1993) o svjetskom ethosu u sastavljanju koje je bio ključna figura. Obje teme u istraživanju: (a) konceptualne postavke o odnosu ethosa (religije) i svjetskog poretka te (b) vrednote svjetskog ethosa, bile su ugrađene kao instrumenti u zajedničkom Upitniku u sklopu projekta „Modernizacija i identitet hrvatskog društva. Sociokulturne integracije i razvoj”.

Prva tema odnosila se na logičnu strukturu mjesta svjetskog ethosa u perspektivama čovječanstva. Svjetski ethos ima zadaću mehanizma stvaranja boljeg i pravednog svjetskog poretka afirmacijom zajedničkih vrednota u različitim religijama. Küng je u svojim

radovima isticao neke teze koje smo prepoznali kao bitne za strukturu koncepta na koje-mu se temeljila *Deklaracija*. Tako smo u istraživanju pošli od pet ključnih teza koje su u Upitniku pretočene u jedno pitanje. To su: Nema novog svjetskog poretka bez svjetskog mira; nema svjetskog mira bez religijskog mira; nema religijskog mira bez religijskog dijaloga; nema dijaloga bez minimalnog etičkog konsenzusa i nema preživljavanja čovječanstva bez svjetskog mira. Svaka od njih bila je tretirana kao zasebna tvrdnja, odnosno varijabla.

U više objavljenih knjiga Küng je isticao teze o odnosu svjetskih religija i mira, dijalogu (Küng, 1992:135, 171; Küng, 2002:9). Iz njegovih radova o ideji svjetskog ethosa i ulozi mira među religijama i nacijama, i dijalogu na temelju etičkog konsenzusa, postavljeno je pet tvrdnji u instrumentu kojega smo u ovom radu nazvali „novi svjetski poredak”. Küng, naime, polazi od teze da svjetske religije imaju formirane svoje ethose i da mogu bitno pomoći u postizanju svjetskog mira kao pretpostavke pravednog svjetskog poretka. Naravno, ostaje otvoreno pitanje je li moguć pravedan svjetski poredak i na koji ga način ostvariti.

Druga tema bile su vrednote svjetskog ethosa. One su polazna osnova stvaranja svjetskog ethosa, kojega Küng naziva „projekt” (*Projekt Weltethos*, 1990), tj. ne zatvoren sustav vrednota, nego je sustav u procesu stvaranja svjetskog ethosa. U tom procesu mogu sudjelovati i drugi: različite filozofije i svjetonazori. Riječ je o vrednotama koje nalazimo u svim svjetskim („velikim”) religijama – u njihovu etičkom učenju i prakticiranju i koje ne treba izmišljati već osobno primjenjivati. One su već postavljene kao „globalna pravila igre”. „Vrednote i norme nalaze se već tisućljećima u velikim religijama i filozofskim tradicijama čovječanstva, pa ih moramo samo ispravno upotrijebiti” (Küng, 2001:33). Dakle, ne radi se o nekom novom etičkom sustavu, o nekoj novoj etici koja bi zamijenila dosadašnje etike religija - Tore, Propovjedi na gori, Kur’ana, Bhagavadgite, Budinog govora ili Konfucijevih izriječaka (Küng, 1995:14; Küng/Kuschel, 1993:84) ili, pak, postala nova ideologija (Küng, 1995:14) u prazninama i etičkim relativizmima modernog društva i procesa što ga donosi globalizacija, nego o afirmaciji zajedničkog etičkog sadržaja iz različitih religija, čija je prva polazna osnova „zlatno pravilo” koje, da podsjetimo, glasi: „Čini drugima ono što želiš da drugi tebi čine, odnosno, ne čini drugima ono što ne želiš da drugi tebi čine”. „Zlatno pravilo” nalazimo u različitim religijama (Režan, 2008:382) kao i u Bibliji (Novi zavjet, 2007:7): „Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima. To je, doista, Zakon i Proroci” (Mt 7, 12) i filozofskim interpretacijama (Jonas, 1990), a Fromm u piše o „etici korektnosti” i „etici zlatnog pravila” (Fromm, 1984). „Zlatno pravilo” bilo je i osnova prijedloga (Inter-Action Council) *Deklaracije o ljudskim dužnostima* (Schmidt, 1997:25-35).

U *Deklaraciji* su istaknuta sljedeća četiri načela: „1. nema novog svjetskog poretka bez svjetskog ethosa, 2. osnovni zahtjev: sa svakim čovjekom treba čovječno postupati, 3. četiri neopozive smjernice: obveza na kulturu nenasilja i strahopoštovanja svega života; obveza na kulturu solidarnosti i pravednog ekonomskog poretka; obveza na kulturu tolerancije i života u istinoljubivosti; obveza na kulturu ravnopravnosti i partnerstva muškarca i žene, 4. Promjena svijesti” (Küng/Kuschel, 1993:15-42; Küng, 2002:8). Iz

tih načela izvedene su osnovne vrednote ugrađene u instrument o poštivanju vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj.

Dva su etička načela svjetskog ethosa: *čovječnost* i *uzajamnost*. Na njima se temelje ostale vrednote i etički standardi. To su: *poštivanje života, solidarnost, pravednost, tolerancija, istinoljubivost, ravnopravnost* i *partnerstvo muškarca i žene* (Küng, 2001:153-156).⁴

Mehanizam posredovanja između vrednota svjetskog ethosa i svjetskog mira, odnosno svjetskog poretka je *dijalog*. Dijalog se prije svega odnosi na dijalog između različitih religija, posebice u *ekumenizmu*. U njemu religije ne gube svoj identitet. U današnjim uvjetima nijedna svjetska religija više ne živi izolirano u svojoj „sjajnoj izolaciji” (*splendid isolation*) a vođe religija moraju otvoriti dijalog o kritičnim pitanjima budućnosti i stvarati međuovisno *umreženo mišljenje*. To je posebno važno u kontekstu zazivanja novog obilježja današnjega milenija kao nove spiritualnosti, novog duhovnog rođenja, ističe kancelar UN Sveučilišta mira u Costa Rici Robert Muller i pledira za „Svjetskom katedralom spiritualnosti i religija”. On ističe potrebu dijaloga *između politike i religije te između znanosti i spiritualnosti* (Küng/Kuschel /Hg./, 1993:116-117).

U kontekstu svjetskog ethosa pretpostavka dijaloga je etički konsenzus, odnosno „minimalni etički temeljni konsenzus” - *Minimaler ethischer Grundkonsens* (Küng, 1992:49). S obzirom na društvene povijesne mijene, konsenzus nije „statična”, nego „dinamična” kategorija pa bi ga tijekom „vremena” (socijalnih mijena svijeta) treba sustavno obnavljati i time inovirati sadržaj dijaloga. Neovisno o svjetskom ethosu, za razvoj i opstanak moderne demokracije također je potreban i nužan dijalog, a za ekumenizam međureligijski dijalog.

Cilj svjetskog ethosa nadilazi sadašnjost i smjera uspostaviti *etos čovječanstva* a za to je nužan „minimalni etički konsenzus”, koji se ne odnosi samo na religijsko nego i svjetovno područje (svjetske ekonomije i politike, te znanosti). On ne znači minimalnu etičnost (etički minimalizam), nego minimalan korpus vrednota koje već postoje u religijama svijeta (Küng/Kuschel /Hg./, 1993:10) i koje jamče početak uspješnog (a) međureligijskog, (b) međusvjetonazorskog te (c) religijskog i svjetonazorskog i dijaloga. Prema Küngovom shvaćanju međureligijski dijalog vodi miru među religijama, i pretpostavka je miru u svijetu i u tom smislu je „kontrapunkt nadanja” usmjeren protiv fatalizma a za promjenu i izgradnju nove svijesti. Ethos čovječanstva podrazumijeva tezu o čovjekovoj planetarnoj odgovornosti ne samo za svoje društvo i čovječanstvo nego i za Zemlju kao ekosustav – odgovornost za susvijet (*Mitwelt*), okoliš (*Umwelt*) i poslijesvijet (*Nachwelt*).

4 Znatno ranije, na svjetskoj konferenciji religija za mir 1970. u Kyotu, identificirane su u sedam točaka vrednote/vrline, koje su našle mjesto u konstituiranju svjetskog ethosa. One su imale više karakter apela a manje karakter propisa. 1. Snaga jednakosti i dostojanstva svih članova ljudske obitelji tvori njezino jedinstvo; 2. Svaki čovjek je svet i nepovrediv, osobito u stvarima savjesti; 3. Svaka ljudska zajednica predstavlja vrijednost; 4. Moć nije u istoj razini kao pravo. Pravo ju mora ograničiti; 5. Vjera, ljubav, suosjećanje, altruizam, snaga duha i unutarnje istinoljubivosti u posljednjoj instanci neusporedivo su iznad mržnje, neprijateljstva i egoizma; 6. Svaki muškarac i žena imaju obvezu biti na strani potlačenih i protiv tlačitelja; 7. Gajimo veliku nadu da će na kraju nadvladati dobra volja (cit. prema Boff, 2000:122).

II. METODOLOGIJA RADA

a. *Ciljevi istraživanja:* Cilj empirijskog istraživanja bio je utvrditi percepciju (dimenzije) sociokulturnog identiteta (preko iskaza ispitanika o osjećaju važnosti osobne pripadnosti nekim obilježjima) i s njom povezane percepcije obilježja svjetskog ethosa.

U skladu s tim, cilj ovoga rada je prezentirati rezultate: 1. percepcije tvrdnji (teza) o svjetskom poretku, miru, dijalogu i svjetskom ethosu; 2. percepcije vrednota svjetskog ethosa (prema Deklaraciji); 3. percepcije vrednota svjetskog ethosa u kontekstu sociokulturnog identiteta (faktori); 4. značajnosti razlika sociodemografskih obilježja (a) u percepciji poretka, mira i dijaloga – „novi svjetski poredak” i (b) u percepciji poštivanja vrednota svjetskog ethosa.

b. *Hipotetski okvir:* S obzirom na dvije teme u istraživanju (obilježja sociokulturnog identiteta i vrednote svjetskog ethosa) postavljene su tri opće hipoteze:

1. Velika većina ispitanika izrazit će visok stupanj „slaganja” s konceptom „novog svjetskog poretka” - postavljenim tvrdnjama o svjetskom i religijskom miru, dijalogu i konsenzusu vrednota.

2. Većina ispitanika izjavit će da se vrednote svjetskog ethosa (kao opće ljudske vrednote) u Hrvatskoj poštuju.

3. Postoje statistički značajne razlike na prosjecima varijabli na instrumentima: (a) novi svjetski poredak i (b) poštivanje vrednota svjetskog ethosa, s obzirom na sociodemografska obilježja.

c. *Instrumenti:* Instrumenti su bili inkorporirani u Upitnik zajedno s drugim temama istraživanja (slika Hrvatske, religioznost, obrazovanje, žena i društvo, percepcija nacionalnih i religijskih skupina, religijska i svjetovna simbolika).

Instrument za mjerenje identiteta sastojao se od 16 tvrdnji, koje su bile primijenjene i u istraživanju 2004. godine. Postavljene su sukladno shvaćanju relacija ključnih konceptualnih dimenzija: socijalna, kulturna, teritorijalna i obiteljsko-rodna (Cifrić/Nikodem, 2008:65) Ovaj instrument za mjerenje mišljenja poslužio je za empirijski kontekst u provjeri nekih Küngovih teza i vrednota svjetskog ethosa.

Instrument o „novom svjetskom poretku” sastojao se od pet tvrdnji.

Instrument percepcija vrednota sastavljen je od 9 ključnih vrednota svjetskog ethosa navedene u *Deklaraciji o svjetskom ethosu*. Tvrdnjama na instrumentu o poštivanju vrednota u Hrvatskoj dodana je skala procjene: „uopće se ne poštuje”, „uglavnom se ne poštuje” „ponekad se poštuje, ponekad ne”, „uglavnom se poštuju”, „potpuno se poštuju”, a instrumentu o novom svjetskom poretku, (svjetskom i religijskom miru, dijalogu i etičkom konsenzusu) skala slaganja također od pet stupnjeva: „uopće se ne slažem”, „ne slažem se”, „slažem se i ne slažem”, „slažem se” i „potpuno se slažem”.

U objašnjenju dobivenih rezultata korištene su socio-demografske varijable iz zajedničkog dijela Upitnika.

d. *Uzorak*: Uzorak je konstruiran probabilističkom metodom uz dvoetafnu stratifikaciju (županijska zastupljenost stanovništva i veličina naselja u županiji) na uzorku od 1008 odrasla ispitanika u Hrvatskoj. Anketiranje je bilo individualno, a anketari su za to bili instruirani. Broj kontakata bio je daleko veći (2441), ali je velik broj odbio sudjelovati u anketi (1433), pa je konačan uzorak obuhvatio 1008 ispitanika. Maksimalna pogreška uzorka na razini 5% rizika bila je +/- 4,4 a na razini 1% rizika +/- 5,7.

U uzorku je bilo 42% (426) muškaraca i 58% (582) žena; po obrazovanju 38,6% niska, 48,7% srednja i 12,8% viša i visoka stručna sprema; po vjeroispovijesti 87,8% katolice, 6,0% pravoslavne, 0,9% ostalih i 4,8% nijedne vjeroispovijesti.

e. *Provođenje istraživanja*: Istraživanje je provedeno 2010. godine od 30. studenoga do 12. prosinca 2010. godine u 105 naselja. Terenski dio istraživanja bio je povjeren agenciji „Target” iz Zagreba.

f. *Statistička obrada*: Primijenjeni su postupci deskriptivne statistike: frekvencije i postoci, a provedeno je testiranje razlike u prosjecima (aritmetičkim sredinama) na varijablama iz 2004. i 2010. godine t-testom za nezavisne uzorke. Za utvrđivanje faktorske strukture sociokulturnog identiteta primijenjena je faktorska analiza pod komponentnim modelom uz GK kriterij za zaustavljanje ekstrakcije faktora. Analiza varijance primijenjena je za utvrđivanje statistički značajnih razlika (a) na varijablama instrumenta o svjetskom poretku i (b) u percepciji vrednota svjetskog ethosa, s obzirom na kategorije sociodemografskih obilježja.

Rezultati su obrađeni u programskom paketu SPSS 13.0. Zahvaljujem dr. Krunoslavu Nikodemu i Kseniji Klasnić na statističkoj obradi.

III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom poglavlju rada rezultati istraživanja prikazuju se u dva dijela. U prvome *Novi svjetski poredak, svjetski ethos, svjetski i religijski mir i dijalog*, iznose se rezultati na instrumentu percepcije pet teza o svjetskom miru, religijskom miru, dijalogu i minimalnom etičkom konsenzusu, kojega smo nazvali „novi svjetski poredak”. U drugom dijelu *Vrednote svjetskog ethosa* analiziraju se rezultati percepcije poštivanja vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj.

1. NOVI SVJETSKI POREDAK, SVJETSKI I RELIGIJSKI MIR I DIJALOG

U ovom dijelu rada obrađeni su rezultati percepcije pet tvrdnji i analiziran njihov odnos prema sociodemografskim obilježjima ispitanika i dimenzijama sociokulturnog identiteta. Najprije se iznose rezultati na instrumentu (1.1), odnos „novog svjetskog poretka” i sociodemografskih obilježja ispitanika (1.2), te koncept „novog svjetskog poretka” i sociokulturni identitet (1.3).

1.1 Pregled osnovnih rezultata

Tablica 1 – Mišljenja o svjetskom miru i poretku, religijskom miru, etičkom konsenzusu i dijalogu (%)*

	TVRDNJE	Uopće se ne slažem; Ne slažem se (1)	Slažem i ne slažem (2)	Slažem se; U potpunosti se slažem (3)	Nemam mišljenje (4)
(1)	Nema novog svjetskog poretka bez svjetskog mira	3,7	10,1	83,2	3,0
(2)	Nema svjetskog mira bez religijskog mira	8,0	15,8	73,2	3,0
(3)	Nema religijskog mira bez dijaloga	3,8	12,3	80,5	3,4
(4)	Nema dijaloga bez konsenzusa o vrijednostima	3,3	11,4	82,6	2,6
(5)	Nema preživljavanja čovječanstva bez svjetskog mira	4,0	8,5	84,5	3,1

* Radi preglednosti rezultata, u koloni 1 zbrojeni su odgovori procjena 1 i 2, a u koloni 3 zbrojeni su odgovori procjena 4 i 5.

Veoma visok postotak ispitanika slaže se s navedenim tvrdnjama (Tablica 1), osim s tvrdnjom da nema svjetskog mira bez religijskog mira” na kojoj je nešto manji postotak ispitanika (73,2%). Na toj tvrdnji je najveći postotak „neslaganja” (8.0%) i dvojbii (15,8%) ispitanika.

1.2 „Novi svjetski poredak” i sociodemografska obilježja

Na česticama (tvrdnjama/tezama) utvrđene su statistički značajne razlike u prosjecima samo na nekim sociodemografskim obilježjima, koje su prikazane u Tablici 2.

(1) Nema novog svjetskog poretka bez svjetskog mira.

Statistički značajne razlike u slaganju s ovom tvrdnjom utvrđene su jedino na obilježju „dob”.

Tvrdnji su relativno najviše skloni ispitanici u dobi između 46 i 65 godina, a najmanje ispitanici u dobi od 29 godina i manje. Jedino je između tih dviju dobnih skupina utvrđena statistički značajna razlika između aritmetičkih sredina.

(2) Nema svjetskog mira bez religijskog mira.

Statistički značajne razlike u slaganju s ovom tvrdnjom pokazale su se na sljedećim obilježjima: procjene „imovinskog stanja obitelji”, „naselja najdužeg boravka ispitanika” i „politička orijentacija” ispitanika.

Tvrdnji su relativno najskloniji ispitanici koji imovinsko stanje obitelji procjenjuju kao „ni bolje ni lošije od većine drugih”, a najmanje oni koji ga procjenjuju kao „bolje od

većine drugih". Između te dvije skupine ispitanika utvrđena je statistički značajne razlika u prosječnom slaganju.

Tablica 2 – Statistički značajne razlike unutar obilježja na tvrdnjama o „novom svjetskom poretku” (analiza varijance)

	TVRDNJE	ZNAČAJNE RAZLIKE UNUTAR OBILJEŽJA	F	p
(1)	Nema novog svjetskog poretka bez mira	*od 46 do 65 > 29 i manje godina	3,528	p<0,02
(2)	Nema svjetskog mira bez religijskog mira	*živi lošije od većine drugih > bolje od većine drugih; *živio u Zagrebu > živio u srednjem gradu; *živio u Zagrebu > živio u većem gradu; *orijentacija „centar” > „lijevo”; *orijentacija „desno” > „lijevo”;	5,283 4,563 4,563 7,848 7,848	p<0,01 p<0,01 p<0,01 p<0,01 p<0,01
(3)	Nema religijskog mira bez dijaloga	*imovinsko stanje: ni bolje ni lošije od većine drugih > bolje od većine drugih; * živio u Zagrebu > živio u selu i manjem gradu;	14,399 3,527	p<0,01 p<0,01
(4)	Nema dijaloga bez minimalnog etičkog konsenzusa	*živio u Zagrebu > živio u selu i manjem gradu; *živio u Zagrebu > živio u srednjem gradu; *orijentacija „centar” > „lijevo	6,979 6,079 4,884	p<0,01 p<0,01
(5)	Nema preživljavanja čovječanstva bez svjetskog mira	*od 46 do 65 > 29 i manje godina; *od 30 do 45 > 29 i manje godina; *imovinska stanje: ni bolje ni lošije od većine drugih > lošije od većine drugih; *živio u Zagrebu > živio u srednjem gradu	5,187 6,104 7,623	p<0,01 p<0,01 p<0,01

Pretpostavili smo da dužina življenja u nekom naselju (s obzirom na njegovu veličinu) može imati značajan utjecaj na mišljenje o navedenoj tvrdnji. Tvrdnji su relativno najskloniji ispitanici koji su većinu dosadašnjeg života proveli u „Zagrebu”, a najmanje ispitanici koji su najveći dio života proveli u „većem gradu”. Statistički značajne razlike aritmetičkih sredina utvrđene su na dvije skupine: između ispitanika „Zagreba” kao mjesta najdužeg boravka i onih s boravkom u „srednjem gradu”, odnosno „većem gradu”. Pritom oni iz Zagreba iskazuju prosječno više slaganja s navedenom tvrdnjom. Tvrdnji su relativno najskloniji ispitanici politički samopozicionirani kao „centar” a najmanje oni koji su politički samopozicionirani kao „lijevo”. Utvrđene su dvije skupine

sa statistički značajnim razlikama aritmetičkih sredina i to između političkih orijentacija „centar” te „desno” u odnosu na političku opciju „lijevo”.

(3) Nema religijskog mira bez dijaloga.

U procjeni ove tvrdnje utvrđene su statistički značajne razlike aritmetičkih sredina na obilježjima „procjena imovinskog stanja” i tip „naselja najdužeg življenja”. Ispitanici koji imovinsko stanje svoje obitelji procjenjuju kao „ni bolje ni lošije od većine drugih” najskloniji su složiti se s tvrdnjom da „nema religijskog mira bez dijaloga”, za razliku od onih koji imovinsko stanje svoje obitelji procjenjuju kao „bolje od većine drugih”. Između tih skupina utvrđena je statistički značajna razlika između aritmetičkih sredina u slaganju s navedenom tvrdnjom.

Također, slaganju s navedenom tvrdnjom relativno su najskloniji ispitanici koji su većinu svog života proveli u „Zagrebu”, za razliku od onih koji su većinu svog života proveli na „selu ili u manjem gradu”. Statistički značajna razlika aritmetičkih sredina utvrđena je između tih dviju skupina ispitanika.

(4) Nema dijaloga bez „minimalnog etičkog konsenzusa”.

Statistički značajne razlike aritmetičkih sredina utvrđene su na obilježjima „naselje najdužeg življenja” i „političke orijentacije”.

Duže življenje u nekoj sredini – seoskoj ili gradskoj, ima utjecaj na formiranje stavova o životu u drugim svjetonazorskim i religijskim pitanjima. Grad općenito, a pogotovo veliki grad, smatra se sekularaniji od seoskih naselja ili malih gradića u kojima tradicija ima veće utjecaje na svijest ljudi.

Tvrdnji su relativno najskloniji ispitanici koji su najveći dio života proveli u Zagrebu, a najmanje ispitanici koji su najduže živjeli u srednjem gradu. Možda je tome razlog što je seoskim naseljima veći stupanj religioznosti a u „srednjim” gradovima ona opada pod utjecajem urbane kulture, ali još nije značajnije proširena sekularna urbana svijest.

Statistički značajne razlike aritmetičkih sredina utvrđene su na dvjema skupinama: između onih koji su najduže živjeli u Zagrebu i onih koji su najduže živjeli u „selu ili manjem gradu”, te onih koji su najveći dio života proveli u „srednjem gradu”.

Slaganju s tvrdnjom da „nema dijaloga bez dogovora oko zajedničkih vrijednosti” relativno su najskloniji ispitanici koji sebe pozicioniraju bliže „političkom centru”, a relativno najmanje su skloni politički „lijevo” orijentirani ispitanici.

Analiza varijance utvrdila je jednu statistički značajnu razliku u aritmetičkim sredinama – između političke orijentacije „centar” i političke orijentacije „lijevo”. Iz ovog rezultata vjerojatno ne bi trebalo generalno zaključiti da su „lijevo” orijentirani manje skloni dijalogu ili etičkom konsenzusu.

(5) Nema preživljavanja čovječanstva bez svjetskog mira.

Na ovoj tvrdnji utvrđene su statistički značajne razlike aritmetičkih sredina na sljedećim obilježjima ispitanika: „dob”, „procjena imovinskog stanja” i „naselje najdužeg življenja”. Statistički značajno su skloniji ispitanici dviju dobnih kategorija: od 30 do 45 i 46 do 65 godina, a najmanje oni u dobi od 29 godina i manje.

Tvrđnji su relativno najskloniji ispitanici koji procjenjuju imovinsko stanje obitelji kao „ni bolje ni lošije od većine drugih”, a najmanje ispitanici koji ga procjenjuju kao „lošije od većine drugih. Između ovih dviju kategorija utvrđena je statistički značajna razlika u aritmetičkim sredinama.

Tvrđnji relativno su najskloniji ispitanici koji su najduži dio života proveli u Zagrebu, a najmanje ispitanici koji su ga proveli u „srednjem gradu”. Između tih dviju skupina postoji statistički značajna razlika u sklonosti prema navedenoj tvrđnji.

1.3 Koncept „novog svjetskog poretka” i sociokulturni identitet

Na instrumentu od 16 tvrđnji kao operacionaliziranom konceptu dimenzija sociokulturnog identiteta (Cifrić/Nikodem, 2008:65), utvrđena su tri faktora, odnosno empirijske dimenzije koje smo nazvali: *prostorno-zavičajna* (faktor 1), *socio-profesionalna* (faktor 2) i *nacionalno-vjerska* (faktor 3) dimenzija sociokulturnog identiteta. Varijable pokazuju visoku korelaciju na faktorima.

Tablica 3 – Faktorska struktura sociokulturnog identiteta (oblimin transformacija)

TVRDNJE O SOCIOKULTURNOM IDENTITETU	Dimenzije sociokulturnog identiteta		
	Prostorno-zavičajna (F1)	Socio-profesionalna (F2)	Nacionalno-vjerska (F3)
Pripadnost mjestu (gradu ili selu) u kojemu živi	,891	,272	,478
Pripadnost kraju/regiji u kojem sada živim	,873	,265	,538
Pripadnost kvartu u kojemu živim	,783	,343	,338
Pripadnost kraju/regiji u kojem sam rođen/a	,782	,255	,542
Pripadnost užem susjedstvu	,736	,385	,368
Pripadnost ljudima koji govore narječje mog kraja	,614	,507	,560
Pripadnost ljudima iste profesije	,280	,795	,161
Pripadnost radnom/školskom kolektivu	,307	,741	
Pripadnost ljudima istih političkih uvjerenja	,229	,706	,352
Pripadnost ljudima koji govore istim jezikom	,476	,639	,559
Pripadnost Crkvi (katoličkoj, pravoslavnoj itd.)	,344	,107	,764
Pripadnost naciji	,393	,260	,758
Građanin/ka Republike Hrvatske	,592	,302	,739
Pripadnost kulturnoj tradiciji mog naroda	,607	,407	,733
Pripadnost kulturi i običajima mog naroda	,657	,414	,658
Pripadnost nizu generacija moje obitelji	,556	,356	,644

Faktori objašnjavaju 60,7% varijance; Metoda ekstrakcije faktora: Metoda glavnih komponenti; Metoda rotacije: Oblimin s Kaiserovom normalizacijom

Interkorelacija faktora pokazuje relativno visoku korelaciju (.524) „prostorno-zavičajne” i „nacionalno-vjerske” dimenzije i znatno nižu (.379) korelaciju „prostorno-zavičajne” i „nacionalno-vjerske dimenzije”. Ove povezanosti mogu se objasniti vjerojatno s tezom da je osjećaj pripadnosti zavičaju u stvarnosti povezan s vjerskim i nacionalnim uvjerenima, a što je karakteristično ponajprije za ruralne prostore.

Tablica 3a – Međusobne korelacije faktora (oblimin)

FAKTORI	Prostorno-zavičajna (F1)	Socio-profesionalna (F2)	Nacionalno-vjerska (F3)
F1	1.000		
F2	.379	1.000	
F3	.524	.290	1.000

U istraživanju je postavljeno pitanje povezanosti između (faktora) dimenzija sociokulturnog identiteta i tvrdnji o novom svjetskom poretku, miru, dijalogu i minimalnom etičkom konsenzusu – što je za potrebu ove analize nazvano „koncept novog svjetskog poretka”.

U odgovoru na to pitanje daje se (a) pregled rezultata ukrštanja pojedinih varijabli koncepta novog svjetskog poretka i dimenzija (faktora) sociokulturnog identiteta (Tablica 4) i (b) korelacija između faktora „novi svjetski poredak” i triju dimenzija (faktora) sociokulturnog identiteta (Tablica 6)

Tablica 4 – Tvrdnje o novom svjetskom poretku i sociokulturnom identitetu

	TVRDNJE NA KONCEPTU NOVOG SVJETSKOG PORETKA	SOCIOKULTURNI IDENTITET		
		Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
(1)	Nema novog svjetskog poretka bez svjetskog mira	,170**	,049	,128**
(2)	Nema svjetskog mira bez religijskog mira	,278**	,100*	,251**
(3)	Nema religijskog mira bez dijaloga	,207**	,124*	,179
(4)	Nema dijaloga bez dogovora oko zajedničkih vrijednosti	,198**	,161*	,120
(5)	Nema preživljavanja čovječanstva bez svjetskog mira	,226**	,007	,147**

**Korelacija (Pearson) je statistički značajna na razini $p < 0,01$ (dvosmjerno testiranje)

*Korelacija (Pearson) je statistički značajna na razini $p < 0,05$

Rezultati korelacija (Pearson) pokazuju da su sva tri faktora statistički značajno pozitivno povezani s tvrdnjama u konceptu o svjetskom poretku, ali jačine korelacija pokazuju relativno slabu povezanost.

Prostorno-zavičajna dimenzija (Faktor 1) statistički značajno je povezana sa svih pet varijabli. Jačina povezanosti je između 0,170 i 0,278.

Socio-profesionalna dimenzija (Faktor 2) statistički značajno je povezana s trima varijablama: 2, 3 i 4. Jačina povezanosti je veoma slaba i kreće se između 0,100 i 0,161.

Nacionalno-vjerska dimenzija (Faktor 3) statistički značajno je povezana sa svim varijablama koncepta novog svjetskog poretka. Jačina povezanosti kreće se između 0,120 i 0,251.

Na „konceptu novog svjetskog poretka” provedena je faktorska analiza i utvrđen samo jedan statistički značajan faktor s prilično visokim korelacijama varijabli na faktoru. Nazvan je *novi svjetski poredak*, a objašnjava 62,3% varijance.

Tablica 5 – Matrica bazične solucije faktora „novi svjetski poredak”

TVRDNJE NA KONCEPTU NOVOG SVJETSKOG PORETKA	KORELACIJE
Nema religijskog mira bez dijaloga	,813
Nema dijaloga bez dogovora oko zajedničkih vrijednosti	,803
Nema novog svjetskog poretka bez svjetskog mira	,790
Nema svjetskog mira bez religijskog mira	,789
Nema preživljavanja čovječanstva bez svjetskog mira	,750

Dobiveni faktor „novi svjetski poredak” (u nastavku statističke analize) koreliran je s tri faktorima, odnosno dimenzijama sociokulturnog identiteta hrvatskog društva. Korelacije ove dimenzije i faktora sociokulturnog identiteta prikazane su u tablici. Rezultati pokazuju statistički značajne pozitivne korelacije na sva tri faktora. Jačina korelacija je vrlo slaba i kreće se od 0,119 do 0,275). Najslabija je na faktoru „socio-profesionalna” dimenzija sociokulturnog identiteta (Faktor 2).

Tablica 6 - Korelacije između faktora „novi svjetski poredak” i faktora sociokulturnog identiteta (Pearson, dvosmjerno testiranje)

SOCIOKULTURNI IDENTITET (Faktori)	NOVI SVJETSKI POREDAK (Faktor „novi svjetski poredak”)
(1) Prostorno-zavičajna dimenzija (Faktor 1)	,275**
(2) Socio-profesionalna dimenzija (Faktor 2)	,119**
(3) Nacionalno-vjerska dimenzija (Faktor 3)	,213**

**korelacija je značajna na razini $p < 0,01$ (dvosmjerno testiranje)

Što znače ovi rezultati u interpretativnom smislu? Sociokulturni identitet i navedene njegove tri dimenzije odnosi se na obilježja hrvatskog društva, tj. na nacionalnu razinu, na temelju kojih su i dobivena tri faktora. Pitanje „koncepta svjetskog poretka” odnosi se na globalnu razinu, višu razinu od razine sociokulturnog identiteta hrvatskog društva.

Testiranjem značajnosti povezanosti (Pearsonovim koeficijentima korelacija) između faktora ovih dviju različitih razina pokazalo se da osjećaji pripadnosti različitim obilježjima identiteta ima razinu nacionalnog, odnosno „lokalnog” značenja, pa je stoga bilo donekle logično očekivati relativno slabu povezanost (,275) s globalnim pitanjima kao što je novi svjetski poredak, svjetski mir, dijalog i minimalni etički konsenzus (odjeljak 2. 3 o vrednotama).

2. VREDNOTE SVJETSKOG ETHOSA

U odjeljku se iznose rezultati (2.1) mišljenja o poštivanju vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj, (2.2) povezanost mišljenja o poštivanju vrednota svjetskog ethosa i sociodemografskih obilježja, (2.3) poštivanje vrednota svjetskog ethosa i dimenzija sociokulturnog identiteta

2.1 Pregled osnovnih rezultata percepcije vrednota svjetskog ethosa

Ispitanicima je postavljano sljedeće pitanje: „Koliko se, po Vašem mišljenju, danas u Republici Hrvatskoj poštuju sljedeće vrednote?“, a potom su u tablici navedena dva etička načela („čovječnost” i „uzajamnost”) te sedam vrednota navedenih i Deklaraciji. O svakoj su se izjašnjavali jednim od pet ponuđenih odgovora.

Tablica 7 - Poštivanje vrednota svjetskog ethosa u Republici Hrvatskoj (%)

VREDNOTE	Uopće se ne poštuju (1)	Uglavnom se ne poštuju (2)	Ponekad se poštuju, ponekad ne (3)	Uglavnom se poštuju (4)	Potpuno se poštuju (5)	Nemam mišljenje (6)
Čovječnost	14,5	24,9	39,7	19,6	1,3	-
Uzajamnost	8,7	26,9	42,5	20,4	1,2	0,3
Poštivanje života	9,4	19,5	38,3	27,7	5,1	-
Solidarnost	12,1	23,6	35,6	25,3	3,3	0,2
Pravednost	25,5	31,4	29,3	11,5	2,2	0,2
Tolerancija	13,2	27,4	38,2	18,6	2,6	-
Istinoljubivost	16,7	25,5	40,9	13,7	2,3	0,9
Ravnopravnost	15,8	24,3	40,9	16,7	2,1	0,2
Partnerstvo muškarca i žene	3,6	10,4	47,3	32,8	5,7	0,3

Tablica 7a – Poštivanje vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj (%)

VREDNOTE	Ne poštuje se (1+2)	Ponekad da, ponekad ne (3)	Poštuje se (4+5)
Čovječnost	39,4	39,7	20,9
Uzajamnost	35,6	42,5	21,6
Poštivanje života	28,9	38,3	32,8
Solidarnost	35,7	35,6	28,6
Pravednost	56,9	29,3	13,7
Tolerancija	40,6	38,2	21,2
Istinoljubivost	42,2	40,9	16,0
Ravnopravnost	40,1	40,9	18,8
Partnerstvo	14,0	47,3	38,5

U tablici su prikazani rezultati mišljenja ispitanika o „poštivanju” i „nepoštivanju”, „dvojbama” i na ljestvici ocjenjivanja „ekstremni” slučajevi odgovora: „uopće se ne poštuje” i „potpuno se poštuje”, za svaku od vrednota svjetskog ethosa.

Nepoštivanje: Visok postotak ispitanika smatra da se navedene vrednote „ne poštuju”. Najviše se ne poštuju „pravednost” (56,9%), „tolerancija”, „istinoljubivost” i „ravnopravnost” (sa preko 40%) i „poštivanje života” (32,8%). Za ostale vrednote izjasnio se znatno manji postotak ispitanika. Za „pravednost” tek 13,7%.

Poštivanje: Manji postotak ispitanika smatra da se poštuju vrednote svjetskog ethosa. Najviše se poštuju vrednota „partnerstvo” (38,5%)

Dvojbe: Najveći postoci ispitanika nalaze se u ovoj koloni. Najveći postoci odgovora pripada vrednotama: „partnerstvo” (47,3%), „uzajamnost” (42,5%), te „istinoljubivost” i „ravnopravnost” (40,9%), a najmanji „pravednost” (29,3%). Ispitanici su ovdje u odgovorima prihvatili „relativnu” i „situacijsku” poziciju poštivanja vrednota. Možemo ju shvatiti i kao „bijeg u sredinu”.

Ekstreme ocjene: Podaci pokazuju da veći postotak ispitanika smatra da se vrednote svjetskog ethosa „uopće ne poštuju”, nego da se „potpuno poštuju” (Tablica 7a). Dva etička načela „čovječnost” (1,3%) i „uzajamnost” (1,2%) su na dnu postotaka izjašnjenih ispitanika o njihovu „potpunom poštovanju” (Tablica 7).⁵

⁵ U istraživanju 2004. godine postavljeno je pitanje „ostvarivanja” vrednota u trima vjerskim zajednicama katoličkoj, pravoslavnoj i islamskoj. Procjene su bile za svaku vrednotu i svaku vjersku zajednicu posebno. Temeljem zbroja odgovora za svaku vrednotu i računanja zajedničkog prosjeka, dobili smo sljedeću sliku o postotku izjašnjenih ispitanika da se vrednote „ostvaruju”: čovječnost – 25,8%, uzajamnost – 16,4%, poštivanje života – 15,1%, solidarnost – 24,9%, pravednost – 18,4%, tolerancija – 18,8%, istinoljubivost – 18,8% i partnerstvo – 18,2% (Izvor: Cifrić/Nikodem, 2004:146).

2.2 Sociodemografska obilježja i vrednote svjetskog ethosa (analiza varijance)

Za utvrđivanje razlike u sklonosti ispitanika prema vrednotama s obzirom na njihova sociodemografska obilježja, primijenjena je analiza varijance. Ona je pokazala relativne sklonosti ispitanika prema svakoj vrednoti, ali izdvojila i skupine unutar obilježja između kojih postoje statistički značajne razlike aritmetičkih sredina. U percepciji dviju vrednota - „solidarnost” i „istinoljubivost”, nisu utvrđene statistički značajne razlike aritmetičkih sredina ni na jednom promatranom obilježju, odnosno njegovim kategorijama. U nastavku navodimo samo ona obilježja i vrednote kod kojih postoje statistički značajne razlike aritmetičkih sredina na kategorijama sociodemografskih obilježja (Tablica 2).

Tablica 8 – Statistički značajne razlike kategorija unutar pojedinih obilježja i poštivanja vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj

VREDNOTA	ZNAČAJNE RAZLIKE UNUTAR OBILJEŽJA	F	p
Čovječnost	*29 i manje godine > 66 i više godina;	6,327	p<0,01
	*29 i manje godina > od 46 do 65 godina;	6,327	p<0,01
	*više i visoko obrazovanje > osnovna škola;	3,928	p<0,03
Uzajamnost	*živio u selu i manjem gradu > živio u srednjem gradu	6,722	P<0,01
Poštivanje života	*muškarci > žene;	6,459	p<0,02
	*29 i manje godina > od 46 do 65 godina;	3,617	p<0,02
	*29 i manje godina > 66 i više godina;	3,617	p<0,02
	*živio u selu i manjem gradu > živio u srednjem gradu;	8,050	p<0,01
	*živio u selu i manjem gradu > živio u Zagrebu	8,050	p<0,01
Pravednost	*od 30 do 45 godina > 66 i više godina;	5,605	P<0,01
	*od 30 do 45 godina > od 46 do 65 godina;	5,605	p<0,01
	*živio u srednjem gradu > živio u većem gradu;	3,113	p<0,03
	*politička orijentacija „lijevo” > orijentacija „centar”	4,940	p<0,02
Tolerancija	*politička orijentacija „lijevo” > orijentacija „centar”	3,993	P<0,02
Ravnopravnost	*imovinsko stanje: ni bolje ni lošije od većine drugih > lošije od većine drugih;	7,446	p<0,01
	* ni bolje ni lošije od većine drugih > lošije od većine drugih	7,446	p<0,01
Partnerstvo	*muški > ženski;	5,320	p<0,03
	*29 i manje godina > od 46 do 65;	2,912	p<0,04
	*imovinsko stanje: ni bolje ni lošije od većine drugih > lošije od većine drugih	3,717	p<0,03

* Oznaku „>” treba čitati kao „statistički su značajno skloniji mišljenju da se u Hrvatskoj poštuje /navedena/ vrednota od ispitanika...”, a oznaku „<” čitati kao „značajno manje skloni mišljenju da se u Hrvatskoj poštuje /navedena/ vrednota od ispitanika...”

Najprije iznosimo rezultate analiza varijance percepcije, prema Hansu Küngu dvaju temeljnih „etičkih načela”: čovječnost i uzajamnost, a potom i za ostale vrednote navedene u *Deklaraciji*.

(1) Čovječnost

Statistički značajne razlike postoje samo na obilježjima „dob” i „obrazovanje”.

a) *Dob*: Mišljenju (ocjeni) da se u Hrvatskoj poštuje vrednota „čovječnost” relativno su najskloniji ispitanici u dobi od 29 i manje godina, a najmanje su skloni ispitanici stariji od 66 godina. Statistički značajna razlika aritmetičkih sredina postoji između mlađih ispitanika (u dobi do 29 godina) i ispitanika u dobi od 46 i više godina.

b) *Obrazovanje*: Poštovanju vrednote „čovječnost” relativno su najskloniji ispitanici s višom i visokom naobrazbom (viša škola, fakultet, magisterij i doktorat), a najmanje ispitanici sa završenom osnovnom školom. Statistički značajne razlike utvrđene su između kategorije ispitanika fakultetskog i osnovnoškolskog obrazovanja. S obzirom na ostale sociodemografske karakteristike nema statistički značajnih razlika.

(2) Uzajamnost

Statistički značajna razlika aritmetičkih sredina postoji samo s obzirom na obilježje naselja u kojemu je ispitanik proveo najduži dio života

a) *Dužina boravka u naselju*: Poštivanju etičkog načela „uzajamnost” relativno su najskloniji ispitanici koji su najduže živjeli na „selu i manjem gradu”, a najmanje ispitanici koji su najduži dio života proveli u „srednjem gradu”. Analizom varijance utvrđena je jedna statistički značajna razlika u aritmetičkim sredinama: ispitanici koji su većinu svog života proveli na selu, ili u manjem gradu (do 10000 stanovnika), značajno su skloniji smatrati da se danas u Hrvatskoj poštuje vrednota uzajamnosti, od onih koji ispitanika su većinu svog života proveli u gradu srednje veličine (od 10001 do 70000 stanovnika).

(3) Poštivanje života

Utvrđene su statistički značajne razlike u ocjeni poštivanja ove vrednote u Hrvatskoj na obilježjima: „spol”, „dob” i „naselje najdužeg življenja”.

a) *Spol*: Ocjeni da se u Hrvatskoj poštuje vrednota „poštivanje života” nešto su skloniji muški ispitanici. Između prosječnih vrijednosti postoji statistički značajna razlika. Osobna životna iskustva ženskog spola, ponajprije ona negativna, vjerojatno se odražavaju i na ocjenu o poštivanju života.

b) *Dob*: Procjeni da se u Hrvatskoj poštuje vrednota „poštivanje života” relativno su najskloniji ispitanici u dobi 29 i manje godina, a relativno najmanje su skloni ispitanici dobi preko 66 godina. Statistički značajne razlike aritmetičkih sredina utvrđene su u dvije skupine: između najmlađe dobne skupine ispitanika i dobni kategorija od 45 do 65 godina, te one preko 66 godina. Mlađi ispitanici značajno su skloniji ocjeni da se poštuje vrednota „poštovanje života” od ispitanika u dobi između 46 i 66 godina, te u dobi preko 66 godina. O tome se može govoriti kao o generacijskoj razlici.

c) *Dužina boravka u naselju*: Relativno su najskloniji ispitanici koji su najduži dio života proveli „u selu i manjem gradu”, a najmanje skloni oni koji su ga proveli u Zagrebu.

Statistički značajne razlike prosječnih vrijednosti utvrđene su na dvjema skupinama: između ispitanika koji su najduže proboravili na „selu ili manjem gradu” i ispitanika koji su najduže boravili u „srednjem gradu”, odnosno u Zagrebu. Ovdje je prepoznatljiva razlika između ruralnih i urbanih prostora življenja, tj. između različitih kulturnih sredina.

(4) *Pravednost*

U procjeni poštivanja vrednote „pravednost” statistički značajne razlike aritmetičkih sredina utvrđene su na obilježjima: „dob”, „naselje najdužeg življenja” i „političke orijentacije”.

a) *Dob*: Ispitanici u dobi od 30 do 45 godina relativno su najskloniji ocjeni da se danas u Hrvatskoj poštuje vrednota „pravednost”, a najmanje su toj ocjeni skloni ispitanici stariji od 66 godina.

Utvrđene su dvije statistički značajne razlike aritmetičkih sredina: oni u dobnoj skupini od 30 do 45 godina imaju viši prosjek od onih u dobnoj skupini 45 – 65 godina, te od onih s više od 66 godina. Značajno manja sklonost ispitanika srednje i starije dobi (46 i više godina), vjerojatno je uvjetovana životnim iskustvom u kojemu je bilo i više negativnih iskustava.

b) *Dužina boravka u naselju*: Ocjeni da se u Hrvatskoj poštuje vrednota „pravednost” relativno su najskloniji ispitanici koji su većinu života proveli u Zagrebu, a relativno najmanje skloni su ispitanici koji su većinu života proveli u „većem gradu”. Statistički značajne razlike aritmetičkih sredina utvrđene su između ispitanika koji su najduže živjeli u „srednjem gradu” i „većem gradu”.

c) *Politička orijentacija*: Ispitanici politički „lijevo” orijentirani relativno su najskloniji ocjeni da se u Hrvatskoj poštuje vrednota „pravednost”, a relativno su najmanje skloni ispitanici koji sebe deklariraju kao orijentacija „političkog centra”. Između ove dvije skupine ispitanika utvrđena je i statistički značajna razlika u prosjecima.

(5) *Tolerancija*

U ocjeni ostvarivanja vrednote „pravednost” u Hrvatskoj, utvrđena je statistički značajna razlika aritmetičkih sredina samo na jednom obilježju.

a) *Politička orijentacija*: Ispitanici politički „lijevo” orijentirani relativno su najviše skloni prihvatiti ocjenu da se danas u Hrvatskoj poštuje vrednota „tolerancija”, a najmanje su skloni ispitanici orijentirani prema političkom „centru”. Analiza varijance utvrdila je statistički značajnu razliku aritmetičkih sredina između ispitanika politički „lijeve” orijentacije i orijentacije prema političkom „centru”. Politički „lijevo” orijentirani ispitanici statistički značajno su skloniji tvrditi da se danas u Hrvatskoj poštuje vrednota „tolerancija”.

(6) *Ravnopravnost*

U ocjeni ostvarivanja vrednote „ravnopravnost” postoji samo jedna statistički značajna razlika aritmetičkih sredina i to samo na jednom obilježju.

a) *Imovinsko stanje*: Ocjeni da se danas u Hrvatskoj poštuje vrednota „ravnopravnost” relativno su najskloniji ispitanici koji procjenjuju imovinsko stanje svoje obitelji kao „bolje od većina drugih”, a relativno najmanje skloni su ispitanici koji imovinsko stanje svoje obitelji procjenjuju kao „lošije od većine drugih”.

Statistički značajne razlike utvrđene su kod ispitanika koji procjenjuju imovinsko stanje obitelji „ni bolje ni lošije od većine drugih” te „bolje od većine drugih” u odnosu na one ispitanike koji ga procjenjuju kao „lošije od većine drugih”.

(7) *Partnerstvo*

Vrednota „partnerstvo” ponajprije se tiče odnosa muškarca i žene (i njihove ravnopravnosti). U procjeni ove vrednote utvrđene su statistički značajne razlike aritmetičkih sredina na sljedećim obilježjima:

a) *Spol*: Utvrđena je statistički značajna razlika između muškaraca i žena u mišljenju o ostvarivanju vrednote „ravnopravnost muškarca i žene”. Muškarci su skloniji smatrati kako se danas u Hrvatskoj poštuje vrednota „ravnopravnost muškarca i žene”, od žena. Kao i kod nekih drugih vrednota, vjerojatno je životno iskustvo žene nešto drugačije od životnog iskustva muškarca.

b) *Dob*: Mišljenju da se poštuje vrednota „ravnopravnost muškarca i žene” relativno su najskloniji ispitanici u dobi od 29 i manje godina, a najmanje skloni ispitanici od 46 do 65 godina. Između ove dvije kategorije utvrđena je statistički značajna razlika u aritmetičkim sredinama.

c) *Imovinsko stanje*: Ispitanici koji procjenjuju imovinsko stanje svoje obitelji kao „bolje od većine drugih”, relativno su najviše skloni ocjeni da se danas u Hrvatskoj poštuje vrednota „ravnopravnost muškarca i žene”, a najmanje su skloni ispitanici koji ga procjenjuju „lošijim od većine drugih”. Statistički značajna razlika utvrđena je između ispitanika koji imovinsko stanje obitelji procjenjuju kao „ni bolje ni lošije” i onih koji ga procjenjuju kao „lošije od većine drugih”. Ispitanici u prvom slučaju statistički značajno su više skloni prihvatiti ocjenu o poštivanju vrednote „ravnopravnost”.

2.3 *Poštivanje vrednota svjetskog ethosa i dimenzije (faktori) sociokulturnog identiteta*

Na instrumentu o identitetu izračunate su njegove dimenzije, odnosno faktori (Tablica 3 u odjeljku 1.3). Zanimalo nas je kakav je odnos percepcije svake od vrednota svjetskog ethosa i sklonosti faktorima, odnosno dimenzijama sociokulturnog identiteta: *prostorno-zavičajna* (F1), *socio-profesionalna* (2) i *nacionalno-vjerska* (F3).

O odgovoru na postavljeno pitanje određeni su Pearsonovi koeficijenti korelacija (Tablica 9). Rezultati pokazuju da su svi koeficijenti korelacija pozitivni i statistički značajni (najniži je 0,099 a najviši 0,201), i da je međusobna povezanost veoma slaba. Unatoč slabim povezanostima, spomenut ćemo da su najveće korelacije utvrđene između poštivanja vrednote „ravnopravnost” i „prostorno regionalne dimenzije” (,201), poštivanja vrednote „pravednost” i „socio-profesionalne” dimenzije (,245), te između poštivanja vrednote „ravnopravnost” i „nacionalno-vjerske dimenzije” (,192). Slaba jačina korelacija također potkrepljuje objašnjenja (na kraju odjeljka 1.3) da se radi o dvije perceptiv-

ne razine: nacionalna razina sociokulturnog identiteta i viša razina vrednota, odnosno svjetskog ethosa.

Tablica 9 – Prikaz korelacija poštivanja vrednota i faktora sociokulturnog identiteta*

VREDNOTE	Prostorno-zavičajna	Socio-profesionalna	Nacionalno-vjerska
	(F1)	(F2)	(F3)
Čovječnost	,134	,166	,112
Uzajamnost	,157	,139	,106
Poštivanje života	,099	,125	,108
Solidarnost	,118	,188	,133
Pravednost	,159	,245	,174
Tolerancija	,132	,147	,150
Istinoljubivost	,148	,175	,164
Ravnopravnost	,201	,181	,192
Partnerstvo	,199	,129	,188

* Testiranje (dvosmjerno) je bilo na razini 1% rizika ($p < 0,01$).

Analizom varijance utvrđivali smo statističku značajnost razlika između kategorija unutar obilježja poštivanja vrednota svjetskog ethosa (1- ne poštuje se, 2 – ponekad da, ponekad ne, 3 – poštuje se) na prosjecima svakog od triju faktora (dimenzija): prostorno-zavičajna (F1), socio-profesionalna (F2) i vjersko-nacionalna (F3). Pregled rezultata donosimo u Tablici 10.

U Tablici 10 navedene su pojedine vrednote a uz svaku vrednotu i faktori te statistički značajne razlike između skupina ispitanika unutar obilježja „poštivanje” dotične vrednote. Ukoliko bismo najkraće opisali statistički značajne razlike u mišljenjima o poštivanju svake pojedine vrednote, odnosno sklonost ispitanika prema dimenzijama (faktorima), tada bismo mogli reći sljedeće:

Ispitanici koji misle da se „poštuje” vrednote „čovječnost”, „uzajamnost”, „život”, „solidarnost”, „pravednost”, „tolerancija” i „istinoljubivost”, statistički značajno su skloniji „prostorno-zavičajnoj dimenziji” (F1) od ispitanika koji smatraju da se „ne poštuju” te vrednote ili se „ponekad poštuju a ponekad ne”. Istodobno, ovoj su dimenziji više skloni oni koji za vrednote „ravnopravnost” i „partnerstvo muškarca i žene” smatraju da se „poštuju”, ili se „ponekad poštuju a ponekad ne”, od onih koji smatraju da se one „ne poštuju”.

Ispitanici koji misle da se „poštuju” vrednote „čovječnost”, „uzajamnost”, „solidarnost”, „tolerancija”, „istinoljubivost” i „partnerstvo muškarca i žene”, za razliku od ispitanika koji misle da se „ne poštuju” ili „ponekad da a ponekad ne”, statistički značajno su skloniji „socio-profesionalnoj dimenziji” (F2). Ispitanici koji misle da se poštuju ili samo ponekad poštuju vrednote „život”, „pravednost” i „ravnopravnost”, statistički značajno su skloniji ovoj dimenziji od ispitanika koji smatraju da se „ne poštuju”.

Tablica 10 – Značajnost razlika između dimenzija (faktora) sociokulturnog identiteta i kategorija poštivanja vrednota svjetskog ethosa*

VREDNOTE	FAKTORI (DIMENZIJE)	STATISTIČKA ZNAČAJNOST
		Kategorije poštivanja: 1 - ne poštuje se; 2 - ponekad da, ponekad ne; 3 – poštuje se
Čovječnost	Prostorno-zavičajna (F1)	3>1,2
	Socio-profesionalna (F2)	3>1,2
	Nacionalno-vjerska (F3)	3>1,2
Uzajamnost	Prostorno-zavičajna (F1)	3>1,2
	Socio-profesionalna (F2)	3>1,2
	Nacionalno-vjerska (F3)	3>1
Poštivanje života	Prostorno-zavičajna (F1)	3>1,2
	Socio-profesionalna (F2)	1<2,3
	Nacionalno-vjerska (F3)	3>1,2
Solidarnost	Prostorno-zavičajna (F1)	3>1,2
	Socio-profesionalna (F2)	3>1,2
	Nacionalno-vjerska (F3)	3>1,2
Pravednost	Prostorno-zavičajna (F1)	3>1,2
	Socio-profesionalna (F2)	1<2,3
	Nacionalno vjerska (F3)	1<2,3
Tolerancija	Prostorno-zavičajna (F1)	3>1,2
	Socio-profesionalna (F2)	3>1,2
	Nacionalno-vjerska (F3)	3>1,2
Istinoljubivost	Prostorno-zavičajna (F1)	3>1,2
	Socio-profesionalna (F2)	3>1,2
	Nacionalno-vjerska (F3)	1<2,3
Ravnopravnost	Prostorno-zavičajna (F1)	1<2,3
	Socio-profesionalna (F2)	1<2,3
	Nacionalno-vjerska (F3)	1<2,3
Partnerstvo muškarca i žene	Prostorno-zavičajna (F1)	1<2,3
	Socio-profesionalna (F2)	3>1,2
	Nacionalno-vjerska (F3)	1<2,3

*Testiranje je bilo na razini značajnosti $p < 0,001$

Oznaku „>” treba čitati kao „ispitanici koji misle da se poštuje /navedena vrednota/ statistički su skloniji /navedenoj/ dimenziji od...”, a oznaku „<” kao „statistički značajno manje skloni /navedenoj/ dimenziji od...”

Ispitanici koji tvrde da se „poštuju” vrednote: „čovječnost”, „uzajamnost”, „život”, „solidarnost” i „tolerancija”, za razliku od ispitanika koji misle da se „ne poštuju” ili samo ponekad”, statistički značajno su skloniji „nacionalno-vjerskoj dimenziji” (F3). Također, ovoj su dimenziji skloniji oni koji za vrednote „pravednost”, „istinoljubivost”, „ravnopravnost” i „partnerstvo muškarca i žene” procjenjuju da se „poštuju”, ili da se „ponekad poštuju a ponekad ne”, od onih koji smatraju da se navedene vrednote „ne poštuju”.

IV. ZAKLJUČNO

U zaključnom dijelu rada navest ćemo dva aspekta: (1) diskurs o svjetskom ethosu u Hrvatskoj i (2) konkretne zaključke koji proizlaze iz empirijskog istraživanja: (a) percepcije seta tvrdnji nazvanog „koncept novog svjetskog poretka” i (b) mišljenja o poštivanju vrednota svjetskog etosa u Hrvatskoj (rezultati su promatrani u kontekstu hrvatskog sociokulturnog identiteta).

I.

1. Pitanje svjetskog ethosa, koliko god nam se činilo konjuktorno kao i neki drugi problemi, ostaje dugoročan izazov znanosti, gospodarstvu, politici i obrazovanju. Štoviše, može se reći da je će njemu u budućnosti biti još govora, jer smo (bar u Hrvatskoj) na početku diskursa.

U svijetu je etička problematika daleko više prisutna među etičarima i teolozima, pa se više problematizira globalno značenje svjetskog ethosa i njegova uloga. U svjetovnoj literaturi više se piše o globalnim problemima i nekim aspektima njihova rješavanja, a manje o potrebi oblikovanja globalnog ethosa iz njegove religijske prakse i filozofijskog etičkog diskursa.

2. Tema o svjetskom ethosu u Hrvatskoj naišla je na zanimanje, ali ne i na osobit znanstveni interes. Primjerice, osim prijevoda Küngove temeljne knjige o konceptu svjetskog ethosa (*Projekt svjetski ethos*, Velika Gorica: Miob, 2003), te knjige *Svjetski ethos za svjetsku politiku*, Zagreb: Intercon, 2007 i *Svjetski ethos za svjetsko gospodarstvo*, Zagreb: Intercon, 2007), tek se našao pokoji članak u domaćim časopisima.

Razlog tome vidimo s jedne strane u ograničenosti etičkog vidokruga postojećim stajalištima i nevoljko prihvaćanje novih diskurzivnih izazova, ali i samog ambicioznog koncepta svjetskog ethosa. S druge strane, stanje u hrvatskom društvu iz kojega su u tranzicijskom razdoblju eruptirali konkretni životni problemi i postali egzistencijalno važni, mimoilazi praktična pitanja provjere vrednota svjetskog ethosa. U tom razdoblju, s obzirom na promjenu sustava vrednota i moralnih normi u korist individualizma i materijalizma, nastala je anomična situacija.

II.

A.

1. Koncept svjetskog ethosa ima za cilj pridonijeti pravednijem svjetskom poretku, pa smo instrument konstruirali kao jednosmjernan logični set od pet tvrdnji koje sadržavaju pojmove „svjetski poredak”, „svjetski mir”, „religijski mir”, „dijalog”, „konsenzus oko zajedničkih vrijednosti” minimalni temeljni etički konsenzus).

Istraživanje percepcije novog svjetskog poretka pokazalo je da se između 73,2% i 84,5% ispitanika slažu s postavljenim tvrdnjama.

2. Faktorska analiza (pod komponentnim modelom uz GK kriterij za zaustavljanje ekstrakcije faktora) utvrdila postojanje samo jednog faktora s visokim korelacijama varijabli (od 0,750 do 0,813) kojega smo nazvali „novi svjetski poredak”.

3. Na sociodemografskim obilježjima utvrđene su statistički značajne razlike na kategorijama unutar obilježja i pojedinih tvrdnji o „novom svjetskom poretku”, kako to pokazuje navedena Tablica 2.

4. Korelacija između *pojedinačnih tvrdnji* o „novom svjetskom poretku” i tri faktora sociokulturnog identiteta (Tablica 4) utvrdila je pozitivne korelacije, ali niske jakosti. Među njima su najviše između faktora 1 – „prostorno-zavičajna dimenzija” i tvrdnji: „nema svjetskog mira bez religijskog mira” (0,278), „nema preživljavanja čovječanstva bez svjetskog mira” (0,226) i „nema religijskog mira bez dijaloga” (0,207); faktora 2 – „socio-profesionalna” dimenzija i tvrdnje „nema dijaloga bez dogovora o zajedničkim vrijednostima (0,61), te između faktora 3 – „nacionalno-vjerska dimenzija” i tvrdnje „nema svjetskog mira bez religijskog mira” (0,251).

5. Korelacije između *faktora novi svjetski poredak* i tri faktora (dimenzija) sociokulturnog identiteta (Tablica 6), pokazala je pozitivne korelacije ali slabe jakosti na sva tri faktora. Najviše su među njima na faktoru 1 „prostorno-zavičajna dimenzija” (0,172, na faktoru 2 „socio-profesionalna dimenzija” (0,64), a na faktoru 3 „nacionalno-vjerska dimenzija” (0,114).

B.

1. Istraživanje poštivanja vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj pokazalo je da između 35,7% i 56,9% ispitanika smatra da se vrednote „ne poštuju” (izuzetak čini vrednota „partnerstvo muškarca i žene” sa 14,0% ispitanika), između 13,7% i 38,6% ispitanika da se „poštuju”. Najviše se poštuju vrednote: „solidarnost” (28,6%), „život” (32,8%) i „partnerstvo muškarca i žene” 838,6%. Relativno je visok i postotak onih koji drže da se „ponekad poštuju, ponekad ne” (između 29,3% - „pravednost” i 47,5% - „partnerstvo muškarca i žene”); (Tablica 7a).

2. Faktorskom analizom utvrđena su tri faktora (dimenzije) na instrumentu sociokulturnog identiteta: teritorijalno-regionalna (faktor 1), „profesionalna” (faktor 2) i „vjersko-nacionalna” (faktor 3).

3. Utvrđene su statistički značajne razlike između kategorija unutar pojedinih sociodemografskih obilježja i percepcije poštivanja pojedinih vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj (Tablica 8).

4. Utvrđene su statistički značajne slabe pozitivne korelacije između percepcije poštivanja pojedinih vrednota svjetskog ethosa u Hrvatskoj i sklonosti prema faktorima sociokulturnog identiteta. Iako su korelacije slabe (između 0,099 i 0,245) navest ćemo „najveće” jakosti koeficijenata i vrednote. Na faktoru 1 – „prostorno-zavičajna dimenzija” i vrednota „ravnopravnost” (0,201); na faktoru 2 – „socio-profesionalna” dimenzija i vrednota „pravednost” (0,245) te na faktoru 3 – „nacionalno-vjerska dimenzija” i vrednota „ravnopravnost” (0,192).

Moguće objašnjenje ovakvog rezultata je dvojako: (1) da se radi o dvije razine percepcije. S jedne strane sociokulturni identitet, temeljen na osjećajima pripadnosti, odnosi se na hrvatsko društvo. S druge strane vrednote svjetskog ethosa odnose se na višu razinu. Razina sociokulturnog identiteta je nacionalna razina u odnosu na globalnu razinu na

koju se odnose vrednote svjetskog ethosa; (2) da je stanje poštivanja ljudskih vrednota kao vrednota svjetskog ethosa „problematično. Promatrana percepcija poštivanja vrednota (Tablica 7a) pokazuje da u kontekstu očekivanja u demokratskom društvu, veoma visok postotak ispitanika smatra da se „ne poštuju vrednote“. Taj postotak se kreće između 35,8% i 56,9%, osim kod vrednote „partnerstvo muškarca i žene (14,0%)“.

III.

Koncept svjetskog ethosa, odnosno njegove vrednote ugrađene u *Deklaraciju*, poslužio nam je kao pokazatelj poštivanja tih vrednota kao ljudskih vrednota u hrvatskom društvu. Rezultati istraživanja su također indikator anticipiranja svjetskog ethosa. U metodološkom dijelu rada, postavljene su tri opće hipoteze. Prva i treća su potvrđene a druga nije. Rezultati nam dopuštaju dva opća zaključka:

(1) Visok postotak ispitanika (preko 80%) slaže se s tvrdnjama o uvjetima nastanka pravednijeg svjetskog poretka, svjetskom miru, religijskom miru i dijalogu. Očito je, da je taj problem prisutan u svijesti građana Hrvatske, iako se izvjestan broj ispitanika (15,8%) „distancira“ od tvrdnje da je religijski mir uvjet svjetskog mira, a slaže se 73,2% ispitanika.

(2) Ako je suditi o prihvaćenosti vrednota u hrvatskom društvu, može se reći da od jedne petine do jedne trećine ispitanika („poštivanje života“ - 32,8%) i „partnerstvo muškarca i žene“ - 38,5%) ima pozitivno mišljenje, tj. smatra da se istraživane vrednote „uglavnom“ i „potpuno poštuju“. Ako je suditi o njihovom prihvaćanju istodobno kao vrednota svjetskog ethosa, može se reći da je hrvatsko društvo još prilično daleko od njegova prihvaćanja.

Kao vjerojatni razlog ističemo svakodnevnu opterećenost građana egzistencijalnim i drugim problemima nastalih u tranzicijskom razdoblju, ali i vjerojatno slabo funkcioniranje institucija sustava.

LITERATURA

- Accattoli, L. (2000). *Kad Papa traži oprost*. Split: Franjevački institut za kulturu mira.
- Bilandžić, M. (2010). *Sjeme zla*. Zagreb: Plejada; Sarajevo: Synopsis.
- Boff, L. (2000). *Ethik für eine neue Welt*. Düsseldorf: Patmos.
- Campiche, R. J. (2004). *Die zwei Gesichter der Religion. Faszination und Entzauberung*. Zürich: Theologischer Verlag Zürich.
- Cifrić, I. (1996). Pluralni ekološki etos. *Sociologija sela*, 34(3-4):137-153.
- Cifrić, I. (1997). Traganje za svjetskim ekološkim etosom. *Socijalna ekologija*, 6(1-2):53-70.
- Cifrić, I. (2000). *Moderno društvo i svjetski etos*. Zagreb: HSD i Zavod za sociologiju.
- Cifrić, I. (2004). Globalizacija i svjetski etos. *Filozofska istraživanja*, 24(2):355-368.
- Cifrić, I. (2008). Imperij ili zajednica? Homogeniziranje i raznolikost kultura u kontekstu globalizacije i identiteta. *Društvena istraživanja*, 17(4-5):773-798.

- Cifrić, I./Nikodem K. (2004). Mir među religijama kao pretpostavka mira u svijetu (Religijski identitet, konflikti i dijalog). U: Mitrović, Lj./Đorđević, D./Todorović, D. /ur/. *Društvene promene, kulturni i etnički odnosi i evrointegracijski procesi na Balkanu*. Niš: Filozofski fakultet u Nišu, Institut za sociologiju. str.127-150.
- Cifrić, I./Nikodem, K. (2004). Religija i svjetski poredak. *Informatologia*, 37(2):104-109.
- Cifrić, I./Nikodem K. (2008). Koncept i dimenzije socijalnog identiteta. U: Cifrić, I. /priir/. *Relacijski identiteti. Prilozi istraživanju identiteta hrvatskog društva*. Zagreb: HSD i Zavod za sociologiju F.F. str. 53-75.
- Drewermann, E. (1982). *Der Krieg und das Christentum*. Regensburg: Friedrich Pustet.
- Fromm, E. (1984). *Umijeće ljubavi*. Zagreb: Naprijed i A. Cesarec; Beograd: Nolit.
- Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb: Globus.
- Giddens, A. (1999). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Görg, Ch. (1999). *Gesellschaftliche Naturverhältnisse*. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Hamm, B./Smandych, R. /ed/. (2005). *Cultural Imperialism*. Toronto: Brodview Press.
- Hillmann, K.-H. (1981). *Umweltkrise und Wertwandel*. Frankfurt & Bern: P. D. Lang.
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution. Changing values and political styles among western publics*. Princeton.
- Inglehart, R. (1979). Wertwandel in den westlichen Gesellschaften: Politische Konsequenzen von materialistischen und postmaterialistischen Prioritäten. U: Klages, H. i P. Kmiecik /Hg/. *Wertwandel und gesellschaftlicher Wandel*. Frankfurt: Campus. S. 279-316.
- Inglehart, R. (1989). Kultureller Umbruch. Wertwandel in den westlichen Welt. Frankfurt: Campus.
- Jonas, H. (1990). *Princip odgovornost*. Sarajevo: V. Masleša.
- Küng, H. (1992). *Projekt Weltethos*. München; Zürich: Piper. (postoji prijevod na hrvatski)
- Küng, H. (1995). *Ja zum Weltethos*. München; Zürich: Piper.
- Küng, H. (2001). *Globale Unternehmen – globales Ethos*. Frankfurt: Frankfurter Allgemeine Zeitung.
- Küng, H./Kuschel, K.-J. (1993). *Erklärung zum Weltethos*. München; Zürich: Piper.
- Luckman, T. (1967). *The Invisible Religion*. New York: The Macmillan Company.
- Marinović Jerolimov, D. (2000). Religijske promjene u tranzicijskim uvjetima u Hrvatskoj: promjene u dimenzijama religijske identifikacije i prakse. *Sociologija sela*, 38(1-2):43-80.
- Marx, R. (2009). *Kapital. Pledoaje za čovjeka*. Zagreb: Zadro.
- Matejevo Evanđelje (2007). U: *Novi zavjet*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Potter, van Rensselaer (2007). *Bioetika – Most prema budućnosti*. Rijeka: Medicinski fakultet et al.
- Radić, S. (2009). Neki od problemskih aspekata „Projekta svjetski etos” I. *Filozofska istraživanja*, 29(4):733-744.

- Radić, S. (2010). Neki od problemskih aspekata „Projekta svjetski etos” II. *Filozofska istraživanja* 30(1-2):269-282.
- Režan, P. (2008). Projekt svjetski ethos. *Filozofska istraživanja*, 28(2):379-396.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London:Sage.
- Schmidt, H. /Hg/. (1997). *Allgemeine Erklärung der Menschenpflichten*. München/Zürich: Piper.
- Shiva, V. (1993). *Monocultures of the Mind*. London; New York: Zed Books Ltd./Third World Network.

THE VALUES OF THE WORLD ETHOS IN CROATIA

Ivan Cifrić

Summary

The world ethos presents a new challenge at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, which, as a “project”, attempts to form the postulations for the “ethos of the humankind”.

The empirical research (2010; N=1008) on the probabilistic sample of the adult citizens of Croatia was conducted using two instruments: the instrument on the new world order and on the respect of the values of the world ethos in Croatia. The methods of descriptive (percentages, Pearson's correlation) and multivariate statistics (factorial analysis under the GK criterion and the analysis of variance) were used in the analysis of data. The first part of the paper gives the overview of the research results on the acceptance of theses on the new world order, world and religious peace, dialogue and ethical consensus. The second part presents the perception of the respect of world ethos values in Croatia: the principle of humanity; non-violence and respect for life; justice and solidarity; honesty and tolerance; and mutual esteem and partnership.

In the final part the author summarizes the results of the statistic analysis and concludes that there is a high acceptance of the postulates of a more just world order (over 80% of the respondents). At the same time, only one fifth of the respondents (on average) think that these values are respected in Croatia. The respect of these values in Croatia indicates the acceptance of the values of the world ethos and, therefore, the author concludes that the world ethos is not present enough in Croatia.

Key words: *dialogue, world order, religion, world ethos, world peace, value*

DIE WERTE DES WELTETHOS IN KROATIEN

Ivan Cifrić

Zusammenfassung

Das Weltethos ist Ende 20. und Anfang 21. Jh. eine neue Herausforderung, als “Projekt” versucht es, die Voraussetzung für ein “Ethos des Menschentums” zu gestalten.

Eine empirische Forschung an einem probabilistischen Muster (2010; N=1008) von volljährigen Bürgern Kroatiens wurde an zwei Instrumenten durchgeführt: Die neue Weltordnung und das Instrument zur Achtung der Werte des Weltethos in Kroatien. In der statistischen Bearbeitung wurden Methoden der deskriptiven Statistik angewendet (Prozente, Pearson - Korrelation) und die multivariate Statistik (Faktoranalyse unter Komponentenmodell mit GK-Kriterium zum Stoppen von Faktorextraktion und Varianzanalyse).

Im ersten Kapitel der Arbeit werden Resultate der Forschung zur Akzeptanz von Thesen über die neue Weltordnung, über den Welt- und Religionsfrieden, über, den Dialog und den ethischen Konsens gezeigt, und im zweiten die Wahrnehmung der Achtung der Werte des Weltethos in Kroatien: Menschlichkeit, Gegenseitigkeit, Achtung des Lebens, Solidarität, Gerechtigkeit, Toleranz, Wahrheitsliebe, Gleichberechtigung, partnerschaftliche Beziehung zwischen Mann und Frau.

Im abschließenden Teil summiert der Verfasser die Resultate der statistischen Analyse und kommt zum Schluss, dass eine hohe Akzeptanz der Thesen über eine gerechtere Weltordnung besteht (mehr als 80% der Befragten). Gleichzeitig ist nur ein Fünftel der Befragten (im Durchschnitt) der Meinung, dass in Kroatien die geforschten Werte als Menschenwerte geachtet werden. Die Achtung von angeführten Werten in Kroatien indiziert die Akzeptanz der Werte des Weltethos, also kommt der Verfasser zum Schluss, dass das Weltethos in der kroatischen Gesellschaft nicht genügend anwesend ist.

Schlüsselwörter: *Dialog, Weltordnung, Religion, Weltethos, Weltfrieden, Wert*